

УДК 331.5 (477.87)

Ю. В. Машика

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна

ЕФЕКТИВНА ЗАЙНЯТИСТЬ ТА ПРИЧИНИ БЕЗРОБІТТЯ НАСЕЛЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У статті досліджено суть поняття «зайнятості населення» та основні причини безробіття в сучасних умовах розвитку економіки України. З'ясовано основні проблеми зайнятості, проблеми створення ринку робочої сили, право людини на працю та на працевлаштування. Обґрунтовано таке питання, як необхідність удосконалення державної політики в сфері зайнятості та безробіття. Розглянуто основні заходи подолання стану депресивних регіонів з використанням позитивного європейського досвіду.

Ключові слова: економіка, зайнятість, безробіття, ринок праці, праця, заробітна плата, продуктивність праці, депресивні регіони, працевлаштування, державна політика.

В статье исследованы сущность понятия «занятости населения» и основные причины безработицы в современных условиях развития экономики Украины. Выяснено основные проблемы занятости, проблемы создания рынка рабочей силы, право человека на труд и на трудоустройство. Обоснован такой вопрос, как необходимость усовершенствования государственной политики в сфере занятости и безработицы. Рассмотрены меры преодоления состояния депрессивных регионов с использованием положительного европейского опыта.

Ключевые слова: экономика, занятость, безработица, рынок труда, труд, заработная плата, производительность труда, депрессивные регионы, трудоустройство, государственная политика.

The article researches on the essence of the concept of «employment of population» and the main causes of unemployment in contemporary conditions of development of Ukrainian economy. The paper elaborates on the main problems of employment, problems of creating labor market, human rights for work and employment. A substantiation is given to such issues as the necessity to improve public policy in the sphere of employment and unemployment. The main steps to surmount the condition of depressed regions is considered in respect of the positive European experience.

Keywords: economy, employment, unemployment, labor market, employment, wages, labor productivity, depressed regions, job placement, public policy.

У сучасних умовах розвитку економіки особливої уваги набувають проблеми ефективною зайнятості населення України, створення ринку робочої сили і запобігання масового безробіття та утворення депресивних регіонів. Представлений людським фактором виробництва ринок праці здатний не тільки діяти в межах певних завдань, а й самостійно створювати умови для їхнього вирішення. Відповідно до Конституції України, одними з найважливіших прав людини визначаються право на працю та право на працевлаштування. На сьогодні найбільш гострою серед соціально-економічних проблем в Україні є проблема безробіття. Безробіття у нашій країні набуло масового характеру і становить реальну загрозу для державного та суспільного благополуччя. Отже, проблема соціальної захищеності та зайнятості населення є вкрай актуальною для суспільства та держави.

Проблемами зайнятості та розробкою шляхів вирішення питання безробіття в Україні займалися такі науковці, як А. Бабаскін, Д. Богиня, Я. Безугла, П. Василенко, В. Венедиктов, І. Веселяк, С. Дріжчана, В. Жернаков, С. Іванов, Г. Кондратьєв, О. Магницька, В. Мікловда, С. Пірожков, М. Пітюлич, Л. Семів, У. Садова, Л. Шевчук та інші вчені, які розкривають різні аспекти територіального регулювання зайнятості населення, досліджуючи проблеми безробіття в умовах поглиблення ринкових реформ та появи ознак стабілізації економіки в Україні.

Мета роботи – визначення поняття «зайнятість населення» та основні причини безробіття; проаналізувати рівень безробіття в Україні; обґрунтувати напрями удосконалення державної політики зайнятості із використанням європейського досвіду. Період дослідження – з 2000 до 2012 року та 9 місяців 2013 року.

Проте, незважаючи на значний науковий доробок, праці названих вчених, інші публікації та розробки недостатньо висвітлені, що і стало предметом даного дослідження. Під час написання статті використовувались методи: статистичні, економіко-математичні, порівняльного аналізу та динамічних рядів.

Зайнятість населення реалізується через конкретні форми включення працівника в економічну систему. Найпоширенішими серед них є: наймана праця за трудовою угодою в державному секторі, на об'єктах колективної або приватної власності без розпорядження її індивідуальною частиною; особиста праця на об'єктах, де робітник має свою частку акцій, пайовий внесок, тобто є співвласником; особиста праця власника засобів виробництва, коли він є і власником, і працівником; робота на орендованих засобах виробництва; робота в спільному підприємстві; надомна праця; громадська робота тощо [3, с. 26].

З огляду на значне погіршення соціально-економічних показників, особливої актуальності в Україні набуває розробка нової концепції вирішення проблеми зайнятості та безробіття. Найбільш гострою у цій сфері проблемою є формування цивілізованого ринку праці, заснованого на плюралізмі форм власності, свободі підприємницької діяльності, трудової активності й свободі праці. Основні проблеми ринку праці у нашій державі пов'язані зі зростанням тривалості періоду безробіття, збільшенням кількості громадян, які шукають роботу, а також існуванням труднощів щодо працевлаштування соціально незахищених верств населення, які нездатні на рівних конкурувати на ринку праці, а тому потребують захисту з боку держави.

Ринок праці – основний регулятор зайнятості населення, ефективність якої забезпечується саме через ринок праці. Необхідні передумови цієї ефективності в Україні закладені в трудовому законодавстві держави. Зокрема, Закон України «Про зайнятість населення» гарантує всім громадянам рівні права на вільний вибір місця роботи, вид діяльності, забороняє будь-які примусові заходи залучення до праці [2, ст. 3].

Праця – це одне із основних джерел багатства, фактор зростання виробництва. Суспільство завжди зацікавлене питанням про ефективність використання робочої сили, оскільки доведено, що зростання безробіття на 1 % скорочує валовий національний продукт на 2 % [3, с. 64].

Безробіття – це соціально-економічне явище, за якого частина робочої сили (економічно активне населення) не зайнята у сфері економіки. Проблема безробіття є ключовим питанням у ринковій економіці, і, не вирішивши його, неможливо налагодити ефективну діяльність економіки [3, с. 12].

На сучасному етапі основними причинами безробіття в Україні є звільнення внаслідок реорганізації чи ліквідації виробництва, скорочення штатів, звільнення за власним бажанням, неможливість знайти роботу після закінчення школи або вищого навчального закладу, звільнення через закінчення терміну контракту.

Аналіз статистичних показників безробітних у віці від 15 до 70 років, починаючи з 2000 р., показав, що спостерігається значна тенденція до зменшення безробіття та вихід України з кризи. Так, за період з 2000 до 2007 р. відбувається тенденція зменшення кількості безробітних, але в 2008-му та особливо в 2009 р. знову відбувається збільшення безробітних, із 2010 р. до сьогодні знову спостерігається поступове зменшення безробітних. Водночас в Україні загалом наявна тенденція

до скорочення зайнятості. Більше того, втрачено менше робочих вакансій, ніж у попередні роки, проте існують певні проблеми та причини виникнення даного економічного явища [5]. Основними чинниками виникнення безробіття є: проблема молодіжного безробіття, адже молодь без досвіду роботи зазнає найбільших труднощів з пошуку роботи, особливо офіційного працевлаштування; структурні зрушення (міжгалузеві, внутрішньогалузеві, регіональні) в економіці, що виражаються у впровадженні нових технологій, згортанні виробництва в традиційних галузях, закритті технічно відсталих підприємств; проблеми безробіття серед людей старшого віку; відповідне скорочення сукупного попиту на робочу силу; політика уряду в галузі оплати праці; скорочується купівельна спроможність населення; бюджет втрачає платників податків; сезонні зміни в рівні виробництва в окремих галузях; зміни в демографічній структурі населення; рух робочої сили (професійний, соціальний, регіональний) [7, с. 8].

Використовуючи позитивний європейський досвід, основними заходами, спрямованими на подолання безробіття регіонів, пропонуємо такі:

1. Перехід від «компенсуючого» до «стимулюючого» характеру регіональної політики, спрямованого на розкриття потенціалу регіону, реструктуризацію галузей і підприємств слаборозвинених та депресивних регіонів.

2. Розробка єдиної, конкретно визначеної методики проведення щорічного моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів та критеріїв визнання регіонів депресивними.

3. Подолання високого рівня безробіття шляхом модернізації ринку праці через фахове навчання і перекваліфікацію. У ЄС, наприклад, пріоритетними напрямками спрямування коштів є: модернізація системи освіти, фінансування професійної підготовки та працевлаштування (насамперед молоді та осіб, вивільнених унаслідок структурних технологічних зрушень та впливу НТР); фінансування проектів, пов'язаних з удосконаленням умов праці тощо.

4. Здійснення комплексної реструктуризації господарства індустріально-розвинених регіонів у напрямі зниження енерго-, ресурсо-, еколого-, трудоемності та зростання інноваційно- та наукоємності; проведення більш жорсткої екологічної політики. Зокрема, екологічні платежі мають установлюватися на такому рівні, щоб бути не суто фіскальними, а й стимулюючими, сприяти впровадженню підприємствами екологобезпечних технологій.

5. Розвиток транспортної мережі та інфраструктури. Традиційно в ЄС на пріоритетних засадах фінансуються проекти, які передбачають об'єднання місцевих та регіональних ініціатив, сприяння міжтериторіальній співпраці, обміну досвідом. Значна увага приділяється розвитку транспортної мережі. Так, будівництво доріг, по-перше, активно залучає місцеві ресурси, що стимулює економічне зростання регіонів. По-друге, створення розвиненої транспортної інфраструктури сприяє активізації підприємницької діяльності на місцях, прискорює залучення місцевої економіки до загальнонаціонального економічного простору, сприяє інтеграційним процесам [10, с. 112].

Запорукою вирішення проблеми безробіття в Україні є розробка і реалізація широкого комплексу відповідних заходів, насамперед у соціально-трудовій сфері. Слід посилити увагу щодо оновлення та підвищення технічного рівня робочих місць, зокрема, для того, щоб кожне з них забезпечувало зайнятому прожитковий мінімум і подальше зростання заробітної плати (з урахуванням інфляції). Це дозволить привести заробітну плату у відповідність з продуктивністю праці, ліквідувати фіктивні робочі місця, зменшити приховане безробіття [7, с. 9].

Рівень безробіття в країні безпосередньо залежить від стану економіки. Проблема безробіття – одна з головних. Воно не може бути доцільним ні в економічному,

ні в соціальному плані, оскільки його зростання створює цілий комплекс проблем: скорочується купівельна спроможність населення, бюджет втрачає платників податків, підприємство – персонал. Зростають ризик соціального напруження, додаткові витрати на підтримку безробітних. Безробіття вважається, з одного боку, важливим стимулятором активності працюючого населення, а з іншого, – великим суспільним лихом. Усі країни світу докладають чимало зусиль для подолання безробіття, але жодній ще не вдалося ліквідувати його повністю.

Висновки. Отже, за результатами даного дослідження можна зробити такі висновки, а саме:

- одним із напрямків відновлення економічної динаміки в Україні визнається боротьба з безробіттям, оскільки це є одним з головних чинників, що гальмує процес інтеграції до ЄС. Ринку спроможний забезпечити зростання економічної ефективності, проте нездатний вирішити соціальні проблеми. Проблема безробіття є однією із ключових у ринковій економіці;

- політику зайнятості необхідно провадити в межах загальної економічної політики, де зайнятість – одна з головних економічних цілей держави;

- економічна криза, що має місце в Україні, відчутно позначилася на ринку праці. Вирішити проблеми зайнятості та безробіття покликана активна та послідовна політика соціального захисту населення;

- в Україні повинна проводитись політика покращання зайнятості, зокрема, надання дотації підприємцям, які беруть на себе зобов'язання підтримувати обумовлений рівень зайнятості, надання консультаційної допомоги безробітним;

- важливим напрямом запобігання безробіттю серед молоді є реалізація спеціалізованих програм, які забезпечують розширення зайнятості молоді шляхом створення для неї додаткових робочих місць без великих матеріальних витрат, зокрема, шляхом організації сезонної і тимчасової участі в проведенні сільськогосподарських робіт.

Таким чином, ці аспекти вимагають подальшого наукового обґрунтування, будуть нами досліджуватися в подальшому з метою глибшого дослідження проблеми та пошуку її найбільш актуальних рішень.

Бібліографічні посилання

1. Про зайнятість населення : Закон України від 01.03.1991 р., № 803-ХІІ (зі змінами та доповненнями).
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (Редакція станом на 06.10.2013).
3. **Богиня Д. П.** Основи економіки праці : навч. посіб. / Д. П. Богиня. – 3-тє вид. – К. : Знання-Прес, 2002. – С. 270.
4. **Колишня Л. М.** Безробіття в умовах формування ринкових відносин / Л. М. Колишня // Україна: аспекти праці. – 2010. – № 6. – С. 9–11.
5. Статистичні дані Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. **Соколова Т. М.** Структура зайнятості та безробіття: проблеми та тенденції / Т. М. Соколова // Україна: аспекти праці. – 2010. – № 2. – С. 7–11.
7. **Пазюк О.** Проблеми безробіття в Україні / О. Пазюк, О. Пономарьова // Україна: аспекти праці. – 2004. – № 2. – С. 3–10.
8. **Левчук Г. В.** Сучасні проблеми, тенденції та аналіз безробіття населення в Україні / Г. В. Левчук // Вісник Бердянського університету економіки. – № 3 (7). – 2009. – С. 75–79.
9. **Безтелесна Л. І.** Державне регулювання зайнятості : підручник для студ. вищих навч. закл. / Л. І. Безтелесна, Г. М. Юрчик / Національний ун-т водного господарства та природокористування. – Рівне : НУВГП, 2006. – 210 с.
10. **Новикова А. М.** Депресивні території: європейський досвід та проблеми України / А. М. Новикова // Стратегічна панорама. – 2000. – № 3–4. – С. 114–118.

Надійшла до редколегії 11.11.2013